

ÖZEL YETENEKLİLER VE ÖZEL YETENEKLİLER EĞİTİMİNDE

DOĞRU BİLİNER YANLIŞLAR

Dr. Öğr. Üyesi **Esra Kanlı**

İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa
Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi
Özel Yetenekliler Eğitimi
ABD-Öğretim Üyesi

SON YILLARDA DÜNYADAKİ TÜM EĞİTİM SİSTEMLERİNDE
RADİKAL DEĞİŞİKLİKLER OLDUĞUNU, BİR SİSTEMATİK EĞİTİM
YAPISI OLARAK 'OKUL'UN İÇERİĞİNİN VE KENDİSİNDEN
BEKLENENLERİN DEĞİŞTİĞİNİ GÖZLEMLİYORUZ.

**TÜM BİLEŞENLERİ İLE OKUL, YANI EĞİTİM-ÖĞRETİM KAVRAM
VE FAALİYETLERİNİN TÜMÜ ARTIK GELENEKSEL OLARAK
BİLGİNİN AKTARILMASINA DEĞİL; EDİNİLMESİNE, ÜRETİLMESİNE,
DÖNÜŞTÜRÜLMESİNE VE İLETİLMESİNE ODAKLANIYOR.**

Hızla değişen dijital ve global toplumlarımızda 21. yüzyıl için önemli görülen beceri, yetenek ve eğilimler yeniden tanımlanıyor. Eleştirel düşünme, yaratıcılık, karmaşık problem çözme gibi becerilerin önemi giderek artıyor. Tüm bunlar genelde eğitim sisteminin tamamında, özelde ise özel yetenekliler eğitiminde yeni yaklaşımlar geliştirilmesini gerekli kılıyor. Çünkü tarihsel deneyimlerimiz bizlere kişilerin, ulusların ve insanlığın gelişim ve ilerlemesinde özel yetenekli bireylerin önemli bir yeri olduğunu gösteriyor. Özel yetenekliler kavramı söz konusu olduğunda öncelikle kavramın neyi kapsadığını incelemek gerekiyor. Ülkemizde özel yetenekliler; zeka, yaratıcılık, sanat, liderlik kapasitesi, motivasyon veya özel akademik alanlarda yaşlılarına göre yüksek düzeyde performans gösteren bireyler olarak tanımlanmaktadır. Bu tanım kapsayıcılığı bakımından Marland Raporu'nda (1972) ortaya konulan tanımla da benzeşmektedir. Peki, tanımın yapılmış olması kavramın doğru aktarılmasını ve anlaşılmasını garantiler mi? Bu sorunun cevabı maalesef **'Hayır'**dir. Tıpkı yaygın kabul gördüğü halde yanlış olan **'Bilim tamamen birikimsel olarak ilerler.'** veya **'Oda sıcaklığında elimizle tahtaya ve metale dokunduğumuzda elimiz sıcak olduğundan metali soğuk hissederiz.'** önermelerinde olduğu gibi. Öncül deneyimlerimiz, yaşadığımız çevre, kültür ve eksik öğrenme-

ÜLKEMİZDE ÖZEL
YETENEKLİLER; ZEKA,
YARATICILIK, SANAT,
LİDERLİK KAPASİTESİ,
MOTİVASYON VEYA ÖZEL
AKADEMİK ALANLARDA
YAŞITLARINA GÖRE
YÜKSEK DÜZEYDE
PERFORMANS GÖSTEREN
BİREYLER OLARAK
TANIMLANMAKTADIR.

lerimiz gibi birçok faktör kavram yanılığının yahut daha ileri düzeyde kavramlarla ilgili mitlerin oluşmasına neden olabilir.

Mit genelde söylence duruma gelmiş kavram veya kuşaktan kuşağa yayılan, toplumun düş gücü etkisiyle zamanla biçim değiştiren ifadeler olarak tanımlanır. Özel yetenekliler eğitimi ile ilgili mitler de araştırma sonuçlarının aşırı genellenmesi ya da yanlış yorumlanması, öznel tecrübelerin genel kanılara erişmek için kullanılması, popülist yaklaşımların etkisi gibi birçok faktörden etkilenerek ortaya çıkmış ve

Mit: Bütün çocuklar özel yeteneklidir.

■ Aslına bakarsanız ifade özel yetenek/üstün zekâ kavramlarının doğasıyla çelişmektedir. Zira özel yetenek/üstün zekâ kapsamı içinde ortalamanın oldukça üzerinde performans gösterilmesi yer alır. Bu bağlamda herkesin bir şekilde ortalamanın üzerinde olduğunu iddia etmek, en basit ifadeyle matematiğe aykırıdır. Elbette her bireyin/çocuğun olumlu özellikleri, güçlü yanları ve kabiliyetleri vardır fakat bu her çocuk özel yeteneklidir demek için yeterli değildir. Bu ifade her ne kadar çok kapsayıcı ve masumane görünse de aslında durum tam tersi olabilir. Çocukları bu şekilde etiketlemek çocuğu taşıyamayacağı dahası taşımasına gerek olmayan bir yükün altına sokmakla eşdeğer olabilir. Özel yetenek/üstün zekâ kavramı daha iyi, daha mükemmel demek değildir. Bu terim, sadece bir grup öğrencinin tanılanarak eğitim-öğretim ortamlarında ihtiyaçlarına uygun uyarlamalarının yapılmasına imkân tanır.

varlıklarını sürdürmüşlerdir. Özel yetenekliler ve eğitimleri ile ilgili mitler o kadar yaygınlaşmışlardı ki 1982 yılında alandaki en önemli dergilerden olan Gifted Child Quarterly **“Demythologizing Gifted Education – Özel Yetenekliler Eğitimini Mitlerden Arındırmak”** isimli kış sayısının tamamını bu konuya ayırmış ve on beş miti detaylıca incelemiştir. Aradan geçen yıllar ve yapılan çalışmalara rağmen pek çok mitin hâlâ aileler, eğitimciler ve toplumda var olmaya devam etmesi nedeniyle aynı dergi 2009 yılında tekrar bu konuya özel bir sayı yayınlamış ve tüm bileşenleri bilgilendirmeye çalışmıştır. Bu çabanın özel yetenekliler eğitimi ile ilgili aktif araştırma ve yayın yapan pek çok kurum tarafından sürdürüldüğünü söylemek mümkündür. Zira özel yetenekli bireyleri doğru tanımak/anlamak ve ilintili olarak eğitimleri hakkında yeterli ve gerekli düzenlemeleri yapmak ancak ve ancak toplumda kendileri ile ilgili var olan yanlış yargıları ortadan kaldırdığımızda mümkün olabilir.

Özel yetenekliler ve eğitimleri ile ilgili alan yazını incelediğimizde var olan mitlerin üç başlık altında kümelenebileceğini görüyoruz. Bu kümelerden ilki özel yeteneğin doğasına ilişkin mitleri (Bütün çocuklar özel yeteneklidir, özel yetenek doğustandır ve hayat boyu kalıcıdır. vb.), ikincisi özel yetenekli bireylerin sosyal ve duygusal özellikleri ile ilgili mitleri (Özel yetenekli bireyler genelde asosyaldir. Pek çok özel yetenekli bireyin psikolojik sorunları vardır. vb.) ve üçüncüsünün özel yetenekliler eğitimine ilişkin mitleri (**Hızlandırma uygulamaları özel yetenekli öğrencilerin sosyal gelişimleri açısından risklidir. vb.**) kapsadığı görülmektedir. Yazımı-

zın amacı, bu mitlerin en yaygın ve dolayısıyla değişime dirençli olanlarını daha yakından incelemek ve doğru bildiğimiz yanlışları düzeltmektir.

Mit: Özel yetenekli çocukların desteğe ihtiyacı yoktur, kendi başlarına idare ederler.

İdil Biret, Cahit Arf ya da Naim Süleymanoğlu'nun buldukları konumlara hiç kimsenin desteği ve yönlendirmesi olmaksızın kendi kendilerine geldiklerini düşünmek ne kadar mümkünse özel yetenekli herhangi bir çocuğun desteğe ihtiyacı olmadığını düşünmek de o kadar mümkündür. Mesela, özel yetenekli pek çok çocuk akranlarına oranla akademik olarak oldukça ileridedir ve hızlı öğrenir bu da standart müfredatla karşılaştığında sıkılmasına, öğrenme ile ilgili olumsuz deneyimler yaşamasına neden olabilir. Bu noktada özel yetenekliler ve eğitimleri hakkında bilgi sahibi eğitimcilerin desteğine ve yönlendirmelerine ihtiyaç duyarlar. Eğitim ortamlarında bu düzenlemeler yapılmazsa potansiyelleri oranında gelişmeleri mümkün olmayabilir. Çalışmalar, doğru şekilde desteklenmediklerinde yaşadıkları sıkılma ve kaygı gibi durumların beklenenden düşük başarı, sağlıksız çalışma alışkanlıkları ve umutsuzluk gibi sorunlara yol açabildiğini göstermiştir. Destek ihtiyacı, elbette akademik konularla sınırlı değildir. Sahip oldukları farklı gelişimsel özelliklere göre sosyo-duygusal boyutlarda da rehberliğe ihtiyaç duyabilirler.

Mit: Özel yetenekli öğrenciler her şeyde başarılı olurlar.

Bir çocuğun özel yetenekli tanısı alması, her alanda başarılı olacağına ya da olması gerektiğinin göstergesi değildir. Fen bilimlerine çok ilgi duyan bir öğ-

renci, aynı ilgi ve başarıyı dil bilimlerinde gösteremeyebilir ya da sosyal bilimlerde başarılı olan bir öğrenci, matematik alanında sınıfın en iyisi olmak durumunda değildir. Üstünlüğü her alandaki akademik başarıyla eşdeğer tutmak, kavramı algılayışımızın oldukça sığ olduğunun bir göstergesidir. Çocuktan özel yetenekli olduğu için her alanda başarılı olmasını beklemek hatalıdır. Bu durum, çocuk için yaralayıcı ve zararlı olabilecek gerçek dışı beklentilere sahip olunduğunu gösterir. Sağlıklı ve gerekli olan tüm çocuklarla ilgili gerçekçi beklentilere sahip olunmasıdır. Çevrenin gerçekçi beklentilere sahip olması, bireyin de kendiyile ilgili gerçekçi hedefler koyabilmesine ve çabaya odaklanabilmesine yardımcı olur.

Mit: Karma sınıflarda bulunan özel yetenekli öğrenciler normal gelişim gösteren

akranlarına rol model olarak herkesin daha iyi öğrenmesine ve gelişmesine katkıda bulunurlar.

Bu kanaat, ancak öğrenci düzeylerinin birbirine çok uzak olmadığı öğrenme ortamlarında geçerli olabilir. Gerçekte olan ise tarafların ikisi için de anlamlı öğrenme deneyimleri değildir. Çalışmalar, özel yetenekli bireylerin problemleri adım adım işlemek yerine bütünsel bir şekilde algılayarak çözebildiğini göstermektedir. Bu gibi durumlarda çocuk için sonuca/çözüme nasıl ulaştığını yeniden yapılandırmak zorlayıcı olabilmektedir (Neihart, 2007). Aynı şekilde, birçok şeyi çok daha hızlı anladığını, bulduğunu düşündüğü özel yetenekli arkadaşının yanında normal gelişim gösteren öğrencinin de hevesi kırılabilir yahut yetersizlik duygusuna kapılabilir. Mesela normal gelişim gösteren, spor

“

ÇOCUKTAN ÖZEL YETENEKLİ OLDUĞU İÇİN HER ALANDA BAŞARILI OLMASINI BEKLEMELER HATALIDIR. BU DURUM, ÇOCUK İÇİN YARALAYICI VE ZARARLI OLABİLECEK GERÇEK DIŞI BEKLENTİLERE SAHİP OLUNDUĞUNU GÖSTERİR.

”

yapan, sağlıklı bir bireyi 100 metre yarışında profesyonel atletlerle yarıştırsanız bundan faydalanmasını bekleyemezsiniz ve bu durumun adil olmadığını da takdir edersiniz. Normal gelişim gösteren çocuklar, kendilerine benzer olan akranlarının başarı-

Mesela, özel yetenekli pek çok çocuk akranlarına oranla akademik olarak oldukça ileridedir ve hızlı öğrenir bu da standart müfredatla karşılaştığında sıkılmasına, öğrenme ile ilgili olumsuz deneyimler yaşamasına neden olabilir. **Bu noktada özel yetenekliler ve eğitimleri hakkında bilgi sahibi eğitimcilerin desteğine ve yönlendirmelerine ihtiyaç duyarlar. Eğitim ortamlarında bu düzenlemeler yapılmazsa potansiyelleri oranında gelişmeleri mümkün olmayabilir.**

ları üzerinden daha fazla motive olabilmektedir. Aynı durum özel yetenekli bireyler için de geçerlidir. Her çocuğun kendi ihtiyaçlarını karşılayan ve gelişimini en üst seviyeye çıkartabilecek bir eğitim alma hakkı vardır.

Mit: Öğretmenler her çocuğun ihtiyacını karşılamaya çalışıyor, bu durumda normal sınıflar özel yetenekli öğrenciler için yeterlidir.

Özel yetenekli öğrenciler, yaşlarına göre kendilerinden beklenenin üzerinde performans gösterebilen bireylerdir. Bu performans; akademik, sanatsal, sportif ya da duyuşsal alanlarda olabilir. Bu nedenle yeni şeyler öğrenmeleri, merak duygularını geliştirmeleri ve öğrenmeye karşı var olan iç motivasyonlarını kaybetmemeleri için eğitim-öğretim ortamlarında düzenlemeler yapılması zaruridir. Bu düzenlemelerin kilit noktası; zenginleştirme, esnek gruplama, hızlandırma gibi farklılaştırma stratejilerinin eğitim ortamlarına dâhil edilmesidir. Öğretmenlerin bu düzenlemeleri yapabilmeleri için konu hakkında bilgi ve deneyim sahibi olmaları gerekir. Bu bağlamda standart bir sınıfta devam eden eğitim öğretim faaliyetleri, o alanda potansiyeli olan özel yetenekli birey için yeterli değildir ve eğitimlerinin ihtiyaçlarına göre düzenlenmesi gerekmektedir.

Mit: Hızlandırma uygulamaları özel yetenekli öğrencilerin sosyal gelişimleri açısından risklidir.

Özel yetenekli bireylerin eğitimsel ihtiyaçlarının karşılanabilmesi için eğitim programlarının farklılaştırılması gerekmektedir. Hızlandırma uygulamaları, bu farklılaştırmanın sağlanması ve özel yetenekli bireylerin eğitimsel ihtiyaçlarının karşılanması için

“
HIZLANDIRMA, ÖĞRETİMİN
HIZINI ÖĞRENCİLERİN
YETENEKLERİ İLE
EŞLEŞTİREN, ÖĞRENCİLERE
UYGUN KARMAŞIKLIK
DÜZEYİNİ SAĞLAYAN
VE GELENEKSEL OKUL
EĞİTİMİNİ TAMAMLAMAK
İÇİN GEREKEN ZAMANI
AZALTAN UYGULAMALARIN
TAMAMINI KAPSAR.

başvurulan en önemli yöntemlerden biridir. Özel yetenekliler eğitiminde hızlandırma; en fazla araştırılan, desteklenen ve en uygun maliyete sahip olan yöntem olarak görülmektedir (bkz. Stanley, 2000). Hızlandırmanın temel mantığı, öğrencilerin sadece hâlihazırda bilmedikleri şeyleri öğrenmesini sağlamak olarak özetlenebilir. Hızlandırma, öğretimin hızını öğrencilerin yetenekleri ile eşleştiren, öğrencilere uygun karmaşıklik düzeyini sağlayan ve geleneksel okul eğitimini tamamlamak için gereken zamanı azaltan uygulamaların tamamını

kapsar. Okula erken başlamadan sınıf atlarmaya, müfredat daraltmadan üniversiteden ders almaya kadar tanımlanmış çeşitli hızlandırma stratejileri bulunmaktadır.

Hızlandırmanın sosyal ilişkileri zedeleyeceği belki de hızlandırma ile ilgili kişilerin sahip oldukları en yaygın ön yargılar arasındadır. Bazı eğitimci ve aileler hızlandırılan çocukların yeni sınıflarına veya arkadaş ortamlarına uyum sağlayamayacaklarını düşünürler. Hızlandırmanın sosyal-duygusal etkileri ile ilgili yapılan çalışmalar, akademik etkileri gibi sürekli olumlu sonuçlar vermese de genellikle olumludur ve eğer süreçte öğrenciye doğru akademik ve sosyal-duygusal rehberlik sunulabilirse olumsuz bir durumun ortaya çıkma olasılığı oldukça düşüktür. Araştırmalar, özel yetenekli bireylerin yaşça akranları yerine entelektüel akranları tercih ettiklerini ve ortak ilgi alanlarına sahip oldukları arkadaşlarla daha mutlu olduklarını göstermektedir.

Mit: Düşük notlar alan bir birey özel yetenekli olamaz.

Özel yetenekli çocuklar, tıpkı diğer çocuklar gibi süper güç-

leri olmadığı için düşük notlar alabilir. Özel yetenekli bir bireyin sahip olduğu potansiyele nazaran beklenenden düşük başarı göstermesinin temelinde motivasyon eksikliği, kaynak yetersizliği, öğrenme güçlükleri, sosyal-ekonomik veya psikolojik baskılar gibi çok çeşitli sebepler olabilir. Bazı öğrenciler, öğrenme ihtiyaçlarının karşılanmadığı durumlarda ilgi ve motivasyonlarını kaybedebilir, hatalı çalışma alışkanlıkları geliştirebilir veya okula karşı güvensizlik geliştirebilirler. Diğer öğrenciler ise akranları tarafından reddedilme korkusu yaşar ve yeteneklerini baskılayabilirler yahut potansiyellerinin açığa çıkmasını engelleyen öğrenme güçlükleri vardır. Neden ne olursa olsun, çocuğa yardım edilmesi ve bu kısır döngünün dışına çıkması için yol gösterilmesi gereklidir. Zira neden beklenenden düşük başarı gösterdiğinden bağımsız olarak çocuk hâlâ özel yeteneklidir, bu da doğru müdahaleyle potansiyelini açığa çıkarabileceğini gösterir. Araştırmalar, öğrencileri ile ilgili yüksek ama gerçekçi beklentilere sahip olan ve onlara inanan öğretmenlerin çocukların akademik başarılarını olumlu etkilediğini göstermektedir. Bu durum beklenenden düşük başarı gösteren özel yetenekli bireyler için de geçerlidir.

Mit: Özel yetenekli öğrenciler mutlu, popüler ve okula iyi uyum sağlayan bireylerdir.

Özel yetenekli bireyler genelde asosyaldır, pek çok özel yetenekli bireyin psikolojik sorunları vardır gibi yargılar ne kadar yanlışsa özel yetenekli bireyin her daim mutlu, popüler, uyumlu bir birey olduğunu varsaymak da o kadar yanlıştır. Tüm insanlar gibi özel yetenekli bireyler için de sosyal-duygusal süreçler sadece siyah ya da beyaz değildir, bu spektrumda çok daha fazla renk vardır. Bazı özel yetenekli öğrenciler başarılı, etkin, çevrelerine iyi uyum sağlayan dikkat çeken bireyler olabilirken bazıları da daha çekingen, içe kapanık ya da farklı sosyal-duygusal sorunlar yaşayan bireyler olabilirler. Her iki durumun da çok farklı nedenleri olabilir. Burada önemli olan eğitimcilerin öğrencilerini değerlendirirken zihinlerini her iki uçtaki kesin kanaat

bildiren mitlerden arındırabilmeleri ve öğrencilerine ihtiyaç duydukları sosyal-duygusal destek ağını kurabilmeleridir.

Mit: Özel gereksinimi (engeli/yetersizliği) olan bir birey özel yetenekli olamaz.

Öğrenme güçlüğüne, dikkat eksikliğine ya da hiperaktiviteye sahip bir birey de özel yetenekli olabilir. İki kere farklı olarak tanımlanan bu çocuklar, maalesef tanılamada ve eğitim-öğretim ortamlarında ihtiyaç duydukları destek ve yönlendirmeyi almada daha fazla sorun yaşayabilmektedirler. Sahip oldukları güçlükler, potansiyellerini baskılayabilmekte ve çocuğun hem gözden kaçırılmasına hem de daha fazla bilişsel, sosyal ve duygusal sorunlar yaşamasına neden olabilmektedir. İki kere farklı öğrencilerin yeteneklerine ve güçlü yanlarına odaklanarak ihtiyaçlarına uygun zorlayıcılıkta bir müfredat programı kendilerine sunulmalı ve güçlük yaşadıkları alanlarda da desteklenmelidirler. Bu yazıda aktardığımız, alanda var olan mitlerden sadece bazılarıdır. Özel yetenekliler eğitimi alanında pek çok mit var olmaya ve özel yetenekli çocuklarımızı doğru tanımamıza, ihtiyaçları olan fırsatları kendilerine sunmamıza engel olmaya devam ediyor. Bu engelleri aşmanın tek yolu hem aileleri hem de eğitimcileri özel yetenekliler, eğitimleri ve ihtiyaçları konularında eşiterek doğru bilinen yanlışları düzeltmek ve bu zincire yeni yanlışların eklenmesini önlemektir.

Kaynaklar

- Marland, S. P. (1972). Education of the gifted and talented: Report to the Congress of the United States by the U.S. Commissioner of Education and background papers submitted to the U.S. Office of Education. 2 vols (Government Documents, Y4.L11/2: G36). Washington, DC: U.S. Government Printing Office.
- Neihart, M. (2007). The socioaffective impact of acceleration and ability grouping: Recommendations for best practice. *Gifted Child Quarterly*, 51(4), 330-341.
- Stanley, J. C. (2000). Helping students learn only what they don't already know. *Psychology, Public Policy, and Law*, 6, 216-222.
- Treffinger, D. J. (2009). Demythologizing gifted education [Special issue]. *Gifted Child Quarterly*, 53(4).
- Treffinger, D. J. (1982). Demythologizing gifted education [Special issue]. *Gifted Child Quarterly*, 26(1).

